

Det Lykkelige Aarhus

På Aarhus Universitet er Arabisk- og islamstudier en selvstændig uddannelse, som er knyttet til Afdeling for Religionsvidenskab. Den 29. oktober 2021 afholdte afdelingen sit 30-års jubilæum. I den anledning præsenterede Mattias Gori Olesen denne tale om 'ægteskabet' mellem Arabisk- og islamstudier og Religionsvidenskab.

Mit oplæg til dette jubilæum går under den let esoteriske titel 'Det Lykkelige Aarhus'. Den indviede vil nok allerede have tænkt, at det måtte være en reference til 'det lykkelige Arabien', eller *arabia felix*, som var romernes betegnelse for den sydvestlige del af den arabiske halvø, omtrent nutidens Yemen. Og ja, det er det selvfølgelig.

Jeg vil overføre tre væsentlige karakteristika af det lykkelige Arabien på det lykkelige Aarhus, dvs. på vores egen afdeling, særligt som en papegøjeafdeling, der jo ikke kun inkluderer Religionsvidenskab i al dets mangfoldighed, men også dets enøjede lillesøster, Arabisk- og islamstudier, som jeg har fået glæden af at repræsentere i det her panel. Og at vi er her, på Religionsvidenskab, giver absolut mening. For selvom vi på Arabisk- og islamstudier er en art områdestudier – og dermed jo har noget til fælles med Globale Studier, som vi kortvarigt flirtede med – samles vi ikke først og fremmest omkring Mellemøsten eller den arabiske verden; ligesom vi heller ikke metodisk samles om feltarbejde eller tekstlæsning. Det, vi samles om, er selvfølgelig islam, det islamiske. Selvom religionen ikke nødvendigvis udgør vores studieobjekt, så er islam omdrejningspunktet for vores gruppesolidaritet som studiefællesskab. Derfor er Arabisk- og islamstudier selvfølgelig en del af det lykkelige Aarhus.

Mattias Gori Olesen xxxxxxxx

x

x

Hvad er så de tre karakteristika, der kendetegner det lykkelige Arabien såvel som det lykkelige Aarhus?

Ét: Det lykkelige Aarhus er som det lykkelige Arabien et frodigt mødested.

To: Som andre frodige steder, er der mange buske.

Tre: Det lykkelige Aarhus deler med det lykkelige Arabien i nogen grad det tragiske faktum, at det ikke findes – og at rejsen dertil kan være særdeles dødelig.

Første karakteristikum: Det lykkelige Aarhus er, ligesom det lykkelige Arabien, den frodigste og grønneste del af en udørk. Her mødes det tørre og det våde. For vores afdeling er det selvfølgelig mødet mellem Arabisk- og islamstudier og Religionsvidenskab, jeg henviser til.

Hvordan skal vi forstå dette mødested? Søren Kierkegaard har en herlig lignelse i *Enten-Eller*, som jeg mener, vi kan bruge til noget. Den omhandler en orientalist, der sidder fordybet i sit studerekammer og ikke kommer til middag, da hans ægteviv kalder på ham. Hustruen tager sagen i egen hånd og opsøger orientlisten i studerekammeret og finder ham fordybet over et enkelt ord i et manuskript: “Se den her vokalisering!?” udbryder han, mens han river sig i håret. Den er unik, uhørt, partikulær, nok til at gøre en gal. Hvad gør hustruen så? Hun smiler og siger: “Er det Noget at tage sig saa nær, det er jo ikke mere værd end at blæse ad.” Som sagt, så gjort. For som blæsten fra hendes udsigelse rammer manuskriptet, forsvinder vokaliseringen som det snustobakskorn, det faktisk var.¹

Udover at lignelsen udtrykker et glimrende ægteskabsråd, så fortæller den også noget om ægteskabet mellem Arabisk- og islamstudier (orientalisten) og Religionsvidenskab (orientalists ægteviv). Vi, på Arabisk- og islamstudier, kan rive os i håret over unikke vokaliseringer, over det partikulært foreliggende islamiske fænomen i al dets forvirrende og besnærende variabilitet og modsætningsfuldhed; men så kan religionsvidenskaberne komme med deres kærlige ånde og blæse på det hele. De kan vise os, at vi også kan forstå vores konkrete foreliggende fænomen i en bredere, komparativ, eventuelt konceptuel kontekst eller ramme.

Jeg er overbevist om, at det er ekstremt sundt, at vi orientaler institutionelt har indgået i denne forening med vores religionsvidenskabelige ægteviv. For som Kierkegaard rent faktisk skriver: “Hvis hiin Lærde ikke havde været gift, saa var han

¹ Den korte lignelse optræder i Kierkegaards afsnit om ‘ligevægten mellem det æstetiske og etiske i personlighedens udarbejdelse’ (Kierkegaard 1988, 284).

maaskee bleven afsindig, han havde maaskee taget flere Orientalister med sig; thi jeg tvivler ikke paa, han havde gjort et frygteligt Anskrig i Litteraturen.” Og lige præcis det at gøre et frygteligt, perspektivløst anskrig i litteraturen er en fare områdestudier generelt, og måske særligt islamstudier, løber. Her henviser jeg til faren for, at man bliver blændet af sit felts særlige studieobjekt – i vores tilfælde islam – således at man ikke kan se delte strukturer eksempelvis med andre religioner eller eventuelt, at det givne fænomen, man måtte studere, slet ikke hidrører religionen i det hele taget. Det her møde gør Aarhus ekstremt frodigt.

Det leder mig til det andet karakteristikum, der følger fra frodigheden: Det er selvfølgelig bevoksningen. For ligesom det lykkelige Arabien, så er det lykkelige Aarhus et sted med flere fyldige buske. Og måske den frodigste af dem alle sidder vi på Arabisk- og islamstudier i – sammen med resten af islamforskning. Og vi vil ikke komme ud!

Senest havde vi i foråret (2021) diskussionen om tidlig islam og den krydrede kildesituation. Her viste det sig, at vi faktisk ikke kun sad i buske, men også kunne gemme store elefanter derinde – altså kildespørgsmålet – uden at adressere det. Den her konkrete debat havde faktisk et relativt sofistikeret niveau.² For eksempel havde vi, til sammenligning, et anderledes bombastisk bidrag i 2017, da Martin Krasnik i Weekendavisen beskrev islam som ufredens religion. Dertil var det relaterede problem så givetvis også, at islamforskningen netop ikke turde springe ud af busken og beskæftige sig med netop dette tætte forhold mellem islam og volden. Og selvom Krasniks indlæg var, hvad det var, afstedkom det faktisk en ret nuancerende debat i dansk islamforskning.³

Under alle omstændigheder er præmissen som oftest i den generelle islamdebat, at vi må kunne sige noget konkret og singulært om, hvad islam er og gør; hvilket handlingsetos, typisk i ental, islam bevirker. For eksempel at en ufredelig habitus må være en konsekvens af de religiøse tekster og deres indhold. I respons til en sådan ‘vulgær-weberianisme’ – som vores kollega på Københavns Universitet, Jakob Skovgaard-Petersen, har kaldt det – må vi for alt i verden blive i busken.⁴ Det betyder ikke, at vi skal resignere. Snarere skal vi sidde i busken, mens vi synger for ørkenen. Og hvad skal vi så synge?

Som jeg har antydnet, er bevoksningen, i hvert fald i Aarhus, et resultat af mødet mellem Arabisk- og islamstudier og Religi-

2 Debatten begyndte i Kristeligt Dagblad med et indlæg af sognepræst Morten Rydal (13/03/2021) under titlen “Kom nu ud af busken, islamforskere”, <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kronik/kom-nu-ud-af-busken-islamforskere>. Indlægget afstedkom efterfølgende responser fra Jakob Skovgaard-Petersen, Johanne Louise Christiansen, Thomas Hoffmann, Martin Thomas Riexinger og Anders Klostergaard Petersen.

3 Krasniks originale indlæg og den efterfølgende debat er blevet genudgivet i nærværende tidsskrift (Skovgaard-Petersen & Hoffmann, 2018).

onsvidenskab. Og den fyldige busk, vi særligt – og med god grund – sidder inde i, er den, der tillader os at synge en åbenbart til tider syret sang, navnlig at islam er en religion. Her henviser jeg selvfølgelig først til den banale pointe, at man med hensyn til observerede fænomener i den globale islamiske verden, eksempelvis ufred og terror, godt kan finde, at sådanne dynamikker, ligesom i eksempelvis den kristne, jødiske, buddhistiske verden og kulturer, kan hidrøre andre elementer end religion og religiøse tekster.

For os er det selvfølgelig en forslidt bemærkning. Derfor mener jeg også med udsagnet “islam er en religion” noget mere opbyggeligt og brugbart i forhold til os selv, i forhold til Arabisk- og islamstudier: navnlig at islam, ligesom andre religioner, selvfølgelig stadig kan virke på – eller være virksomt for – mennesker og i den forstand være noget reelt. Og jeg mener absolut, at vi på Arabisk- og islamstudier, som dem der har islam som omdrejningspunkt for vores studieengagement, må være interesserede i at forstå islams realitet eller meningsfuldhed – ja, og hvad er det så? Det ved jeg ikke, for der er aldrig nogen, der har spurgt mig.

Netop dette manglende spørgsmål leder mig videre til det tredje og sidste karakteristikum: Det lykkelige Aarhus deler med det lykkelige Arabien den tragedie, at det ikke findes. Ganske vist findes mødestedet mellem Arabisk- og islamstudier og Religionsvidenskab. Og vi mødes også; vi konsumerer tit vores ægteskab på en måde, Kierkegaard ville have applauderet. Vi kan klart gøre det mere, men det finder øjensynligt sted. Også buskene findes, og vi befinder os fint med at sidde i dem og være enige om, at islam er en religion – men her er det dog, at lykken gør sit holdt.

Og hvorfor gør lykken holdt her? Jo, fordi inde i busken sidder et studie og fag, Arabisk- og islamstudier, og er karakteriseret ved at være en kundskab mere end en videnskab. Arabisk- og islamstudier er en kundskab i den forstand, at vi opsamler viden ved at gøre os fortrolige med den; vi erfarer via tilknytning. Sådan lærer vi det arabiske sprog; det er en kundskab, vi erhverver via samtale. Og sådan erfarer vi tilmed i mange af vores andre felter; vi søger fortrolighed med historien, med religionen, med politikken – vi søger dybden i tyngden af informationer. Forstå mig ret: Med denne fortrolighed mener jeg ikke noget esoterisk, men egentlig blot, at vi på Arabisk- og islamstudier er ekstremt erfarne i at knytte os til enorme mængder partikulær viden, og at det er selve denne proces eller kundskab, der

4 Se Skovgaard-Petersen 2010.

definerer vores faglighed, der derfor typisk er metodisk mangfoldig og stærk.

Dette er godt. Det er godt, at Arabisk- og islamstudier er en kundskab! Og vi må da heller aldrig gøre Arabisk- og islamstudier til en videnskab i ental; det vil klinge en anelse gammel-orientalistisk. Men modsat videnskab – herunder vel også religionsvidenskaben – hvor ekspliciteret teori rammesætter viden, er vi på Arabisk- og islamstudier som kundskab teoretisk, særligt videnskabsteoretisk, underdeterminerede. Teorier møder vi, og kender vi nok af (og vi ved særligt, hvornår vi ikke skal bruge dem). Vi gør os dog sjældent den ellers nærliggende ulejlighed at ekspliciterer vores teoretisering over det objekt, vi som fagfællesskab drejer os om, nemlig islam – som jeg sagde før, er der aldrig nogen, der har stillet mig spørgsmålet: Hvad er islam? Ganske vist vil jeg mene, at vi på Arabisk- og islamstudier er socialiserede ind i et svar, navnlig “at islam er, hvad end muslimerne siger, det er.” Problemet er dog, at det i bedste fald ender ud i en ret uinspireret og kedelig form for nominalisme. I værste fald er det også et ret svagt og i bund og grund selvmorderisk videnskabsteoretisk grundlag, fordi muslimer jo ikke er enige om, hvad islam er, hvorfor implikationen af sådan en snusfornuftig definition af islam må være, at der er omtrent ligeså mange “islamer” som muslimer – og så har vi hevet tæppet væk under os selv som Arabisk- og islam(*i ental*)studier.

Jeg mener, at det her er et problem. Det er et problem, at vi ikke i højere grad forsøger at konceptualisere, ekspliciterer og skændes om definitionen af vores fælles omdrejningspunkt i alt dets voldsomme variabilitet. Både så vi kan kommunikere vores faglighed til udefrakommende indenfor academia eller ude i islamdebattens udørk. Men mest af alt bør vi omfavne dette skænderi, så vi kan samle os selv og forstå, hvordan vores forskelligartede, ja, faktisk decideret kontradiktoriske islamiske fænomener, måske slet ikke hidrører islam overhovedet eller alternativt faktisk går under kategorien islam; hvordan eksempelvis nutidens voldsparate jihadister og mellemkrigstidens muslimske Gandhi- og ikke-voldstilhængere faktisk alle kan forbrødres eller skændes på meningsfuldt “islamisk”. Netop her kunne vores religionsvidenskabelige ægteviv fint blæse lidt på os.⁵

Alt dette siger jeg med den blanding af kærlighed og skuffelse, man opsamler gennem et langt studieforløb. Jeg siger det

ikke, fordi vi skal fastsætte én definition af islam eller hænge os, i tide og utide, i sådanne definitionsspørgsmål. Og jeg siger det slet ikke som en opfordring til at ofre vores kundskab på videnskaberens teoretiske alter, således at vi forblinder os i teorier, modeller og i kort. For lidt ligesom den famøse danske ekspedition til det lykkelige Arabien i 1761-7, hvor kun den berømte Carsten Niebuhr overlevede, så må vores vej til det stadig kundskabelige Aarhus, men også mere videnskabelige, teoretiske lykkelige Aarhus, ikke indebære, at alle besætningsmedlemmer dør på nær en tysk landmåler og kartograf. Vi må, så at sige, ikke ofre vores higen efter den kundskabelige udforskning af det islamiske territorie til fordel for et teoretisk landkort. Vi må forblive Arabisk- og islamkundskab; men vi skal gøre det på Religionsvidenskab.

5 Denne religionsvidenskabelige blæst er særligt relevant, hvis vi vælger at fastholde, at islam godt kan betragtes under kategorien 'religion' modsat f.eks. Shahab Ahmads *What is Islam?* (2016), hvis videnskabsteoretiske intentioner ellers på mange måder flugter med de *desiderata* udtrykt i dette oplæg.

Litteraturliste

- Ahmed, Shahab. 2016. *What Is Islam?: The Importance of Being Islamic* Princeton: Princeton University Press.
- Kierkegaard, Søren. 1988. *Enten-Eller. Andet bind*. København: Gyldendalske Boghandel.
- Skovgaard-Petersen, Jakob. 2010. "Islam og vulgær-weberianisme." I *Kritik* 197: 21-28.
- Skovgaard-Petersen, Jakob & Hoffman, Thomas. 2018. "Er islam ufredens religion?" I *Tidsskrift for Islamforskning* 12(1): 106-133.